

**Випуск №1
січень-лютий 2022 р.**

**Національний фонд
досліджень України
створено у 2018 році**

**Перші два конкурси
Фонд провів у 2020
році, ще три – у 2021**

**Результати двох
із них будуть оголошені
навесні 2022 року**

За ці роки зроблено дуже багато: налагоджено роботу онлайн-системи для реєстрації експертів, прийому заявок та проведення експертиз; створено базу експертів; вдосконалено правила участі у конкурсах. А найголовніше – сотні наукових колективів отримали гідне фінансування.

За цими результатами стоїть важка, копітка й неоплачувана робота творців Фонду, членів наукової ради, Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій. Саме ці «першопрохідці» розробляли нормативні акти, затверджували звіти, вдосконалювали умови нових конкурсів. Сьогодні, обертаючись назад, вони дивуються обсягу зробленого й зізнаються, що найскладніше було «втиснути мрії в нормативку».

Їхні зусилля, мрії та надії – яскрава сторінка в історії української науки. Вона не має забутися! Саме тому плануємо розповідати про творців, співторців та друзів Фонду на сторінках «Вісника» Національного фонду досліджень України.

Також плануємо розповідати про подальші плани розвитку Фонду (зокрема, щодо фінансування), про впровадження наукових та науково-технічних досліджень і розробок, про особливості роботи експертів та комісій конкурсів, про складнощі та перемоги.

Перша розповідь «Вісника» присвячена першому голові Фонду – академіку НАН України Леоніду Яценку, каденція якого закінчується у березні 2022 року.

Голова НФДУ
Леонід ЯЦЕНКО:

**Пишаюся блискучими
результатами науковців,
які перемогли
в конкурсах!** ”

Робота Національного фонду досліджень України постійно у фокусі суспільної уваги. Але поза увагою залишається «людський фактор»: яких зусиль коштує робота в науковій раді та з якими викликами стикаються її члени.

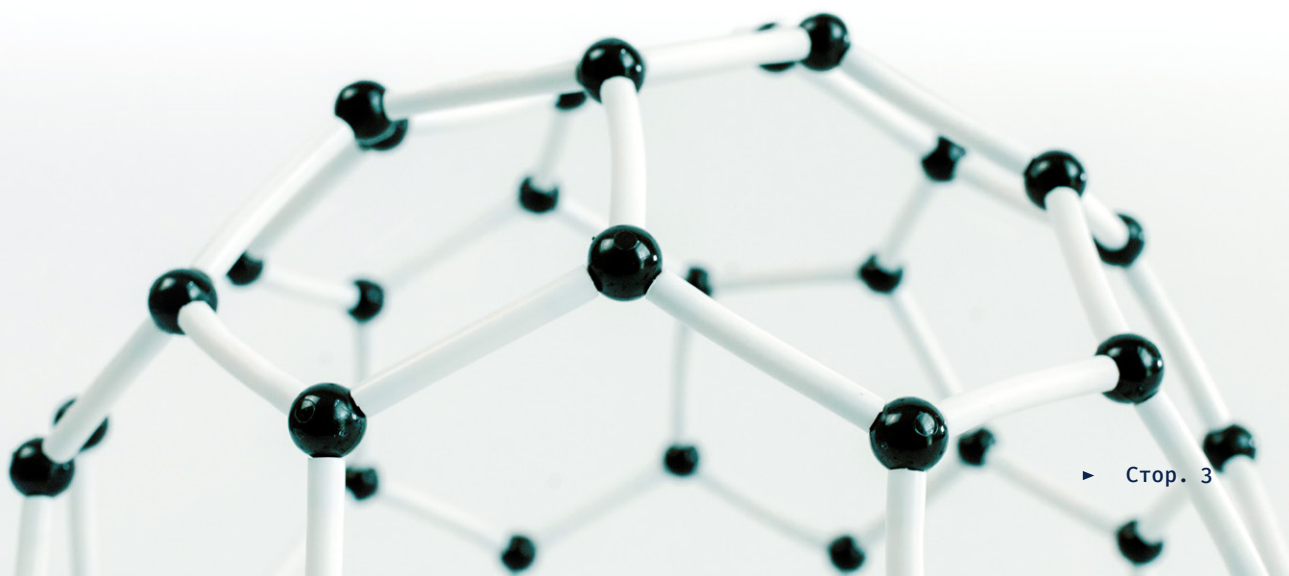
Ці запитання ми вирішили поставити голові Фонду, вченому-фізику, академіку НАН України Леоніду Яценку.

– Леоніде Петровичу, у березні 2019 року Уряд ухвалив рішення про призначення Вас головою Національного фонду досліджень України. Розкажіть, будь ласка, як Ви «прийшли» до Фонду?

– Протягом трьох років після ухвалення в кінці 2015 року Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» НФДУ залишався «великою мрією» для науковців. З обранням Наукового комітету у 2017 році справа зрушилася з місця. Вже через рік, влітку 2018 року, було ухвалено рішення Кабінету Міністрів про створення Фонду, затверджено Положення про нього, розроблене за безпосередньої участі Наукового комітету. Восени мали відбутися вибори до наукової ради Фонду, створення якої мало стати наступним кроком на шляху до запуску НФДУ.

Саме тоді закінчилася моя друга каденція на посаді директора Інституту фізики НАН України, що давало можливість нарешті зосередитися на наукових дослідженнях. Але, коли оголосили вибори до наукової ради, до мене прийшли колеги зі словами: "Добре, що Ви вже не директор, тепер зможете взяти участь у конкурсі!"

До наукової ради мене обрали, але перед установчим засіданням члени ради сказали: "У Вас є управлінський досвід, більше нема кому бути головою..."

– Однією з умов обрання до наукової ради було, щоб науковець не обіймав керівних посад. До ради увійшли блискучі науковці, які прагнули змін, але не мали значного управлінського досвіду. Як Ви і Ваші колеги впоралися з цим викликом?

– Для початку реальної роботи НФДУ потрібно було розробити положення про вибори виконавчого директора, розробити й затвердити в КМУ порядок конкурсного відбору та фінансування, порядок формування і використання коштів та багато чого іншого.

І ми справді це зробили: в короткі терміни, «з нуля», створили необхідні нормативні документи. Наприкінці 2019 року ці документи затвердив Уряд і робота Фонду була запущена. Перші конкурси було оголошено навесні 2020 року.

До речі, окрім «нормативки» потрібно було у стислі терміни створити онлайн-систему для реєстрації експертів, приймання заявок, проведення експертиз. І навесні 2020 року система реєстрації експертів уже працювала. Звісно, одномоментно створити ідеальну систему було неможливо, тому тестували і покращували «на ходу».

– *Наукова рада працює на громадських засадах, а її члени не мають права брати участь у конкурсах Фонду. Леоніде Петровичу, чому Ви погодилися на членство, а потім і головування у НФДУ, яке закрило Вам дорогу до участі в конкурсах? Упевнена, що маєте амбітні наукові плани, які прагнули б здійснити. Не шкодуєте?*

– Запитання «Навіщо мені це потрібно?» періодично ставлять собі всі члени наукової ради. Особливо – після неконструктивної критики у ЗМІ або соцмережах. Цим вибором вони закрили шлях до участі в конкурсах і собі, і близьким родичам. Упевнений, що цю норму необхідно змінювати (принаймні щодо близьких родичів), бо боротьба з корупцією – це добре, але науковцям усе ж потрібно довіряти, а не карати за напружену безоплатну роботу.

Наукова рада працює на громадських засадах і ця робота дуже інтенсивна. У цьому році ми провели 43 засідання, а у 2021 році – 54. При цьому більшість членів НР активно працюють у робочих групах, вивчають звіти за етапами виконання чинних проєктів.

Установчий період в діяльності НФДУ в цілому закінчився, але напружена робота триває.

– Ви згадали про критику. Леоніде Петровичу, як Ви сприймаєте неконструктивну критику?

– Увага науковців до роботи Фонду дуже велика. Звісно, в новій справі часто виникають проблеми і саме їх активно критикують в ЗМІ та соцмережах. Чимало критики (і навіть звинувачень в бюрократизації) викликають обмеження, пов'язані з тим, що кошти Фонду поки що тільки бюджетні і їх використання жорстко регламентується чинним законодавством. У цілому ця критика конструктивна, ми до неї прислухаємося і реагуємо.

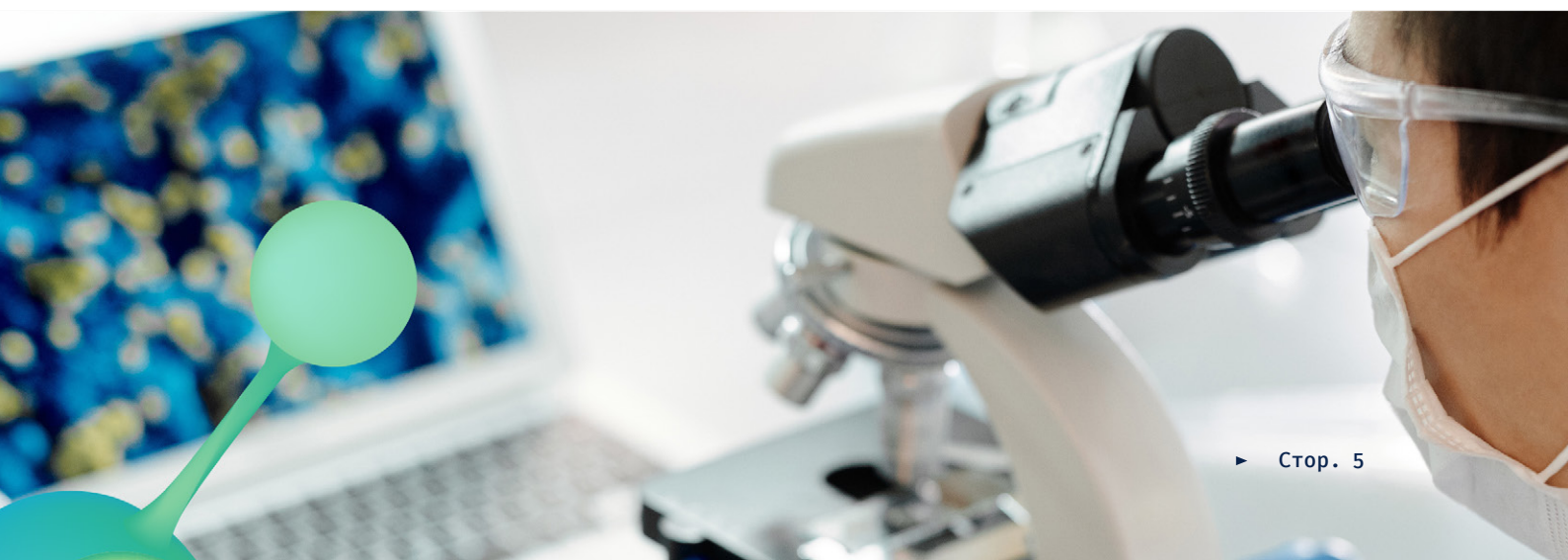
– У 2020 році було оголошено два конкурси, у 2021 – ще три. Як правило, підготовча робота, що передує важливим подіям, лишається «за лаштунками». І все ж – скільки зусиль витрачається на підготовку нового конкурсу? З чого складається підготовча робота?

– На підготовку кожного конкурсу йде багато часу й зусиль і членів наукової ради, і дирекції Фонду. Потрібно все найретельніше продумати, написати чіткі й зрозумілі умови конкурсу.

Звісно, ми намагаємося знайти можливість максимально спростити вимоги до виконавців проєкту, але виключно з дотриманням норм чинної «нормативки» та законодавства. Члени наукової ради висловлюють дуже багато ідей та пропозицій щодо проведення конкурсів, наприклад, щоб звіт за проміжний етап проєкту був максимально коротким, або – щоб був лише один звіт на рік. Проте ці пропозиції наштовхуються на чинні норми, і в результаті наукова рада отримує чергову порцію звинувачень у бюрократизмі.

Тому триває робота щодо змін у нормативних і законодавчих актах. Зокрема, потрібно вносити суттєві зміни до Порядку конкурсного відбору та фінансування НФДУ проєктів з виконання наукових досліджень і розробок (нині триває напрацювання таких змін), зміни до Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо.

Сподіваюся, що найближчим часом вдасться розблокувати можливість грантової підтримки не за одним напрямком, а ще за вісьмома, як передбачено у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність». Завдання Фонду та наукової ради – розробити порядки проведення майбутніх конкурсів, щоб на момент розблокування бути готовими й до проведення нових конкурсів.

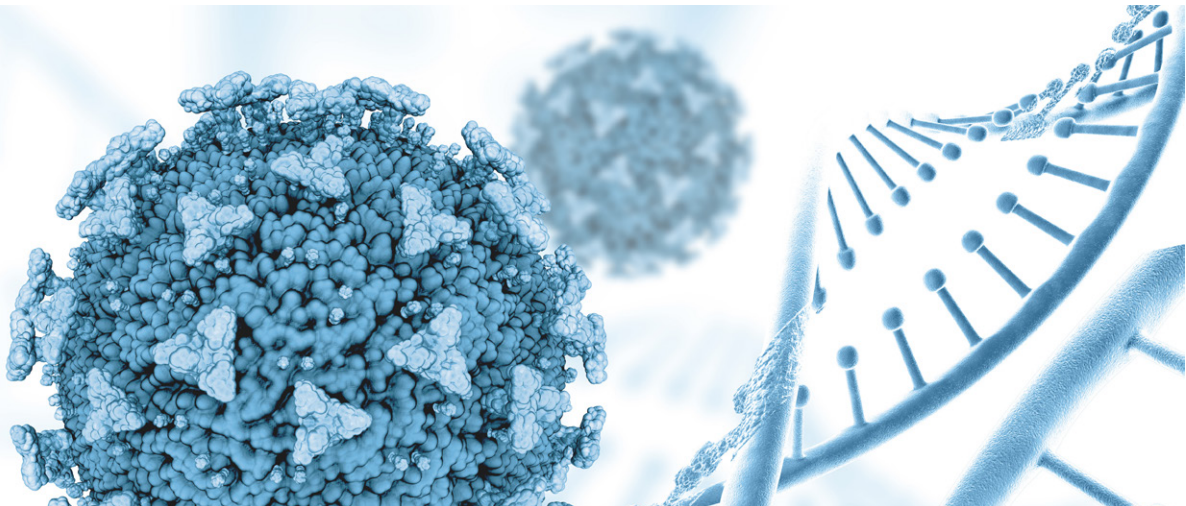

– Умови нових конкурсів суттєво відрізняються від попередніх. Що вдалося покращити за цей рік?

– У 2021 році наукова рада Фонду суттєво оновила Порядок розгляду та експертизи проєктів із виконання наукових досліджень і розробок. В оновленому Порядку максимально враховані проблеми та недоліки конкурсної процедури, зокрема, встановлено запобіжники проти необ'єктивної експертизи. З цим Порядком можна ознайомитися на сайті Фонду.

Зі змін найбільш важливими є такі: конкурсна комісія тепер складається з панелей, сформованих відповідно до тематичних напрямів. До складу кожної такої групи входить не менш ніж п'ять осіб. Кожну заявку супроводжують два (а не один, як було у 2020 році) куратори, визначених за пропозицією панелі комісією конкурсу. За пропозицією кураторів комісія конкурсу затверджує за кожною заявкою рейтинговий список можливих експертів. Перших трьох експертів зі списку Фонд просить погодитися провести експертизу. Якщо хтось із них відмовляється, пропозиція направляється наступним у рейтинговому списку. На жаль, пошук експертів є найбільш проблемним моментом у роботі конкурсних комісій, який вимагає максимальної уваги й часу.

Ще однією новацією оновленого Порядку є те, що куратори мають взаємодіяти з експертами і перевіряти висновок експерта на повноту, правдивість і обґрунтованість. У разі виявлення недоліків висновок повернуть на доопрацювання. Ця процедура дуже детально прописана в оновленому Порядку, з метою підтримки балансу між правами експерта і правами комісії конкурсу. Це означає, що висновок експерта вже не є істиною в останній інстанції, – оцінки на кшталт 100 балів або 10 балів мають бути достовірно обґрунтованими!

Однією з критичних проблем є проблема розбіжності оцінок експертів. Звичайно, оцінки всіх трьох експертів не можуть повністю збігатися (бо ж НФДУ використовує експертне оцінювання, а не числові оцінки за формальними параметрами). Якщо заявка отримала, наприклад, 80, 85 і 90 балів, то розбіжність між ними не перевищує критичного значення (як визначається розбіжність і величина критичного значення, детально описано в Порядку) і підсумковою оцінкою буде середнє арифметичне трьох оцінок, у цьому прикладі – 85. Але якщо заявка отримала, наприклад, 80, 85 і 30 балів, то для таких випадків розроблено спеціальну процедуру розгляду заявок, згідно з якою кінцева оцінка визначається з урахуванням думок усіх членів комісії конкурсу, які входять до панелі.

Хочу наголосити, що члени наукової ради і дирекції Фонду завжди «на зв'язку» з науковою спільнотою. Ми завжди раді допомогти, пояснити і виправити недоліки.

– У двох перших конкурсах перемогли 216 проєктів, приблизно половина яких нині отримують грантову підтримку держави. Серед них – піонерські проєкти з медицини, екології, економіки тощо. Більшість колективів уже мають чудові результати роботи. Але все ж у суспільному інформаційному полі про ці проєкти ще не достатньо інформації. На Вашу думку, як це змінити?

– НФДУ проводить активну інформаційну роботу з популяризації результатів виконання чинних проєктів, однак самі виконавці також мають більш активно популяризувати свої здобутки. У багатьох європейських конкурсах однією з вимог до проєкту є популяризація результатів роботи. Тому в заявках науковці зазначають, як планують популяризувати свою роботу, розповсюджувати знання про проєкт (створити сайт проєкту, сторінку у фейсбуці, YouTube-канал тощо). Цей план із популяризації також оцінюють експерти. І це впливає на загальну оцінку проєкту.

Упевнений, що цю вимогу потрібно вводити й у наших конкурсах.

– Оглядаючись назад, на час, що минув із моменту призначення головою НФДУ, скажіть, якими були для Вас ці роки? Чим пишаєтеся?

– Це виявилось набагато важче, ніж я думав на початку. Пишаюся блискучими результатами багатьох проєктів, проривними науковими дослідженнями, які виконуються за кошти грантового фінансування.

Якщо порівнювати Фонд із живим організмом, то він – дитина, яка лише робить перші кроки. Звісно, її необхідно підтримувати та захищати для того, щоб вона росла сильною та незалежною.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ
УКРАЇНИ**